

Otevřená věda v ČR

25.3.2025 - | Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Národní úroveň

- Zákon č. 130/2002 Sb. v § 12a definuje otázku přístupu k výzkumným datům v pěti bodech. Příjemce finanční podpory má na základě žádosti bezplatně poskytnout třetí osobě výzkumná data včetně výzkumných dat, která jsou přílohou k vědeckým publikacím nebo jejich součástí, která nejsou chráněna podle zákonů upravujících ochranu výsledků autorské, vynálezecké nebo obdobné tvůrčí činnosti. Příjemce však může odmítnout poskytnout výzkumná data v případech, že by došlo k nepřiměřenému zásahu do práva na ochranu soukromí a osobních údajů, práva na ochranu obchodního tajemství, bezpečnosti státu nebo jiných oprávněných zájmů příjemce.
- Paragraf 9 téhož zákona upravuje vztahy mezi poskytovatelem a příjemcem, přičemž smlouva mezi nimi musí mimo jiné obsahovat způsob správy výzkumných dat (data management plan) a informace o dostupnosti a způsobu šíření výsledků výzkumu a výzkumných dat, pokud byly vytvořeny za podpory z veřejných prostředků v souladu se zásadou, že výsledky výzkumu a výzkumná data nejsou zveřejňovány pouze v odůvodněných případech.
- V České republice byla politika otevřeného přístupu definována v dokumentu Národní strategie otevřeného přístupu ČR k vědeckým informacím na léta 2017-2020, který rovněž zahrnoval otázku publikování a problematiku otevřených dat. Společně s tím existoval akční plán pro její implementaci.
- V roce 2020 byla schválena Národní politika výzkumu, vývoje a inovací České republiky 2021+, která slouží jako strategický dokument na národní úrovni pro rozvoj všech složek výzkumu, vývoje a inovací. Jedním ze strategických cílů je i zajištění otevřeného přístupu k výsledkům a datům VaV, které vznikly na základě financování z veřejných prostředků.
- Otevřená věda je rovněž zohledněna v Metodice hodnocení výzkumných organizací v segmentu vysokých škol 2025+.
- Otevřená data v ČR je portál pro poskytovatele, na kterém lze nalézt detailní informace o všech částech procesu otevírání dat.
- Národní platforma Open Science poskytující informační zázemí všem aktérům a zájemcům o otevřenou vědu v českém prostředí.
- Data Stewardship Wizard je přední open-source platforma pro správu dat s názvem, který funguje rovněž v České republice. Jedná se o podpůrný nástroj, který je doporučován i v průvodci programu Horizont Evropa.

Otevřená věda na MŠMT

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je jako ústřední orgán státní správy pro vědu, výzkum a inovace včetně mezinárodní spolupráci největším poskytovatelem veřejných financí na výzkum a vývoj v České republice. V jeho gesci je rovněž oblast vysokoškolského vzdělávání.

S ohledem na problematiku Otevřené vědy posiluje strategické řízení a efektivní využívání kapacit v oblasti výzkumu a vývoje na vysokých školách. V jeho gesci je Operační program J. A. Komenský (OP

JAK), jehož cílem je mimo jiné i finanční podpora principů otevřené vědy a jejich implementace do českého vědecko-výzkumného prostředí (**proklik na projekty**).

MŠMT rovněž podporuje principy otevřené vědy prostřednictvím různých iniciativ. Patří k nim implementace European Open Science Cloud (EOSC) a ve spolupráci s e-infrastrukturou CESNET spustilo webovou prezentaci velkých výzkumných infrastruktur ČR. Účelem těchto webových stránek je zvýšit povědomí o aktivitách a službách velkých výzkumných infrastruktur ČR mezi výzkumnými pracovníky, studenty, orgány státní správy a širokou odbornou, jakož i laickou veřejností. Webový portál obsahuje mimo jiné stručnou charakteristiku každé velké výzkumné infrastruktury. Ty jsou zpřístupňovány všem potenciálním uživatelům na principu otevřeného přístupu a jedná se tedy o otevřené infrastruktury.

MŠMT se aktivně věnuje zveřejňování otevřených dat, která mohou být dále využita pro analýzy, výzkum atd. Na svém webu nabízí různé datové sady, například statistiky o využívání digitálních technologií ve školách, vybavení škol ICT technikou a jiné informace. Spravuje rovněž katalog otevřených dat, které pokrývají širokou škálu témat souvisejících se vzděláváním a školstvím.

Jedním s klíčových projektů týkající se podpory otevřených dat v oblasti výzkumu a inovací je Strategická inteligence pro výzkum a inovace (STRATIN+), který se zaměřuje na analytické podklady pro tvorbu politiky výzkumu a inovací.

Otevřená věda u poskytovatelů podpory v ČR

Všichni hlavní poskytovatelé podpory na vědecko-výzkumnou činnost integrovaly principy Otevřené vědy do podmínek udělení finanční podpory. K nim kromě ministerstev patří:

- Grantová agentura České republiky Aktivně podporuje otevřenou vědu s cílem zvýšit transparentnost a přístupnost výsledků vědeckého výzkumu. Náklady spojené s otevřenými daty mohou být hrazeny z rozpočtu grantu. GA ČR vyžaduje, aby vědecké publikace vytvořené v rámci projektů financovaných GA ČR měla sledovatelná otevřená data (se zákonnými výjimkami) a aby projektoví řešitelé předkládaly plán správy dat (Data Management Plan) nejpozději s první dílčí zprávou o realizaci projektu.
- Technologická agentura České republiky podporuje otevřený přístup k výsledkům výzkumu a inovací financovaných z veřejných prostředků. Výsledky projektů musí být zveřejňovány v otevřených repozitářích a správa výzkumných dat musí dodržovat zásady FAIR.
- Agentura pro zdravotnický výzkum České republiky podporuje otevřený přístup k výsledkům zdravotnického výzkumu. Náklady na publikování v otevřeném přístupu jsou uznatelné včetně publikačních poplatků. Výsledky výzkumu musí být v souladu se zákonem č. 130/2002 zveřejněny v otevřených repozitářích a sdílená výzkumná data mají být v souladu se zásadami FAIR.
- Národní agentura pro zemědělský výzkum zabezpečuje národní dotace projektů výzkumu a vývoje financovaných z účelových prostředků Ministerstva zemědělství. Výzvy jsou vyhlašovány v souladu se zákonem č. 130/2002 Sb. a s ohledem na výzkumná data podporují zásady FAIR.

Institucionální úroveň

V České republice se univerzitní a výzkumné instituce stále více zaměřují na implementaci politik Otevřené vědy. Tedy aby výsledky vědeckého výzkumu byly co nejdostupnější a nejtransparentnější a přispívaly tak k rozvoji vědeckého poznání a inovací.

Řada z nich již implementovala principy Otevřené vědy do vnitřních směrnic či strategií a poskytují svým vědcům a vědkyním například možnost publikovat v otevřeném režimu u některých vydavatelů bez poplatků.

Na některých institucích byla zřízena speciální oddělení či centra pro podporu Otevřené vědy, k jejichž činnostem například patří poskytování centrální metodické podpory v oblasti otevřeného přístupu a správy výzkumných dat, koordinuje monitoring poplatků za otevřený přístup, zabezpečuje provoz repozitářů, analyzuje stav práce s výzkumnými daty, organizuje vzdělávací či jiné aktivity spojené s Otevřenou vědou a v neposlední řadě sleduje aktuální trendy v oblastech Otevřené vědy na mezinárodní úrovni.

Projekty a výzvy zaměřené na Otevřenou vědu

Specifické financování mechanismů Otevřené vědy se na národní úrovni děje prostřednictvím programů:

- Výzva Open Science I (OP JAK)

Podání žádosti: od února do 2023 do června 2024

Délka projektu: 36-72 měsíců

Cílem výzvy byla podpora implementace iniciativy EOSC v ČR v souladu s koncepčním dokumentem Architektura implementace EOSC v ČR. Konkrétně výzva podporuje vybudování distribuované Národní repozitářové platformy (NRP) jako klíčového stavebního prvku Národní datové infrastruktury (NDI), která vytvoří základní prostředí v ČR pro právu výzkumných dat, jejich ukládání, sdílení a práci s nimi v souladu s principy FAIR.

- Výzva Open Science II (OP JAK)

Podání žádosti: od července 2024 do června 2025

Délka projektu: 36-54 měsíců

Cílem výzvy je podpora oborově specifické a mezioborové aktivity v rámci implementace iniciativy EOSC v ČR v souladu s koncepčním dokumentem Architektura implementace EOSC v ČR. Konkrétně se jedná o rozvoj tematicky/oborových repozitářů a jejich integrace do prostředí Národní datové infrastruktury (NDI), rozvoj a aplikaci vhodných metadatových modelů, standardů a dalších prostředků a nástrojů zvyšujících vyhledatelnost, dostupnost, interoperabilitu a opětovnou využitelnost výzkumných dat v souladu s FAIR principy.

Příručka postupů otevřené vědy k OP JAK z roku 2023.

- Projekt Národní repozitářová platforma pro výzkumná data (NRP) koordinovaný velkou výzkumnou infrastrukturou e-INFRA CZ, je však koncipovaný jako společný projekt různých datově orientovaných akademických institucí v ČR. Jeho záměrem je vytvořit a provozovat Národní repozitářovou platformu a její klíčové služby. Národní repozitářová platforma cílí na ukládání, správu a sdílení výzkumných dat v duchu FAIR data principů celé výzkumné komunity v ČR
- Projekt CARDS realizovaný Národní technickou knihovnou v letech 2023-2029. Jeho cílem je modernizace a digitalizace informačního prostředí a vytvoření informační platformy pro výzkumné a akademické knihovny ČR.

- CzechELib byl projekt realizovaný v letech 2017-2022 Národní technickou knihovnou. Cílem bylo vytvoření stabilního a dlouhodobě udržitelného systému zpřístupňování elektronických informačních zdrojů pro vědu, výzkum a inovace.
- Národní centrum pro informační podporu výzkumu, vývoje a inovací je projekt realizovaný Národní technickou knihovnou v letech 2021-2027. Jeho cílem je podpora národního centra CzechELib, národní dokumentový repozitář a implementace evropských standardů otevřené vědy do českého prostředí.

Iniciativy a komunity

- Iniciativa otevřeného přístupu Asociace knihoven vysokých škol ČR vznikla v roce 2010 v rámci Asociace knihoven vysokých škol ČR Iniciativa otevřeného přístupu ČR, která se dlouhodobě zabývala otevřeným přístupem k vědeckým informacím a otevřenými repozitáři. AKVŠ v roce 2012 podepsala Berlínskou deklaraci a stala se členem organizace SPARC Europe. V roce 2021 pak byla založena Pracovní skupina Open Science, která pokračuje v práci Iniciativy otevřeného přístupu.
- EOSC-CZ pomáhá implementovat iniciativu EOSC a zajistit FAIR výzkumná data. Kromě toho zařizuje různá školení, poskytuje vzdělávací materiály a nástroje týkající se práce s daty. EOSC-CZ je projektem, jehož realizátoři jsou Masarykova univerzita, CESNET a Vysoká škola báňská – Technická univerzita v Ostravě.
- Komunita Data stewardů se zaměřuje na podporu výměny informací a zkušeností z oblasti data managementu.
- Komunita Zenodo sdílí volně dostupné informace, analýzy, přednášky atd. týkající se problematiky Otevřené vědy.

<https://msmt.gov.cz/vyzkum-a-vyvoj-2/otevrena-veda-v-cr>